

УДК 316.334.3:[17.035:321]

Бурак О.,*доцент кафедри філософії**Київського університету імені Бориса Грінченка,**кандидат соціологічних наук*

ПРОЦЕСИ ТРАНСФОРМАЦІЇ
СВІТОВОГО УСТРОЮ
ТА МАЙБУТНЄ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Питання подальшої ролі та форми існування національної держави стало предметом дискусій разом з поживленням глобалізаційних процесів. Сучасна технічно-інформаційна ера глобалізації маргіналізувала авторитет та повноваження національних урядів у багатьох сферах. Неконтрольованість державних кордонів, інформаційна автономія соціальних систем, необмежена мобільність економічно-торговельних відносин поза контролем державного сектору змушує замислитися над пошуком альтернативних шляхів гармонізації відносин в усіх сферах на глобальному рівні.

Проблему глобалізації та трансформації світового устрою, місця і ролі в ньому національної держави вивчали такі науковці: Р. Робертсон, У. Ганнерс, Ш. Ейзенштадт.

Однак разом з достатньо фундаментальними дослідженнями згаданих вище процесів питання ролі та засобів формування такої альтернативи національній державі в системі глобальних взаємозв'язків, як крос-культурний капітал не вивчалось. Тому об'єктом нашої статті є процес глобальних трансформацій, а предметом — національна держава та крос-культурний капітал.

Мета цієї наукової розвідки — проаналізувати трансформації світового ладу, визначити в ньому місце національної держави, знайти альтернативних акторів у разі подальшої маргіналізації ролі національних урядів.

Наведене вище твердження щодо зміни місця та ролі національної держави на світовій арені може бути засвідчене кількома визначеннями та характеристиками самого процесу глобалізації.

Отже, *глобалізація* — це:

- процес розповсюдження по світу матеріальних та моральних цінностей, що перетинають національні кордони [9, 53];
- панівна форма глобалізації означає історичну трансформацію стилю життя, способу існування у галузі економіки; це втрата сили управління на локальному рівні — в політичному плані, а також девальвація колективних досягнень — в культурному [6, 58];
- невблаганна інтеграція ринків, національних держав та технологій на небаченому до цього часу рівні й у такій формі, яка дає змогу індивідам, корпораціям та національним державам рухатися світом далі — швидше, глибше та дешевше, ніж раніше [4, 7];
- багатогранний процес, який включає в себе зміни у галузі політики, економіки та соціокультурних відносинах. З точки зору політиків цей процес передбачає необхідність переглянути, заново впорядкувати роль та обов'язки влади у зв'язку з послабленням впливу національної держави. Активно обговорюється ідея мінімізації впливу інституту національної держави [5, 24].

Дійсно, локальним структурам вже не потрібно проходити всі рівні вертикальної ієрархії, для того щоб вийти на загальносвітовий рівень. Значущість вертикальної ієрархії знижується, проте посилюється горизонтальна мобільність. Глобалізація підриває національні структури на всіх рівнях. Сам національний чинник зберігається, але він не є визначальним. Контролювання економічних та культурних контактів виходить за межі державного контролю та повноважень. Інститут держави не здатний задовольнити всі потреби та забезпечити безпеку існування суспільної системи. Глобалізація зумовлює трансформацію нормативно-регулятивної функції держави, що призводить до послаблення впливу останньої на людину на особистісному рівні. Процес соціалізації зазнає мутацій, і в суспільствах виникає мозаїчний набір цінностей. У політичному вимірі зростає ступінь детатизації (прозорості державних кордонів).

Виходячи з описаної ситуації, постає низка припущень щодо подальшого сценарію глобалізації та долі національної держави. Так, зокрема, прихильники течії гіперглобалізму схиляються до думки,

що глобалізація означає нову добу в історії людства, коли «традиційні нації-держави перетворилися на неприродні, навіть на неможливі бізнесові утворення в глобальній економіці» [2, 25]. Чимало неоглобалістів вважає глобалізацію провісником першої справжньої глобальної цивілізації [2, 27]. Тут зростання світової економіки, поява інституцій глобального врядування та планетарне поширення і гібридизація культур інтерпретуються як свідчення радикально нового світового порядку, що передбачає занепад національної держави [2, 553]. Іспанський дослідник Х. Мостерін стверджує, що образ національної держави є несумісним з новим поняттям свободи. Він пропонує світ без суверенних держав-націй, котрий би був територіально організований у невеликі автономні та залежні кантональні форми правління, що доповнюються і підтримуються сильними світовими організаціями [7, 84]. Гіперглобалісти переконані в тому, що легітимності держави кинуту виклик. Умови комунікації ще ніколи раніше не досягали такого ступеня розвитку, а це подає сигнал появи «глобального громадянського суспільства». Схожої позиції дотримуються і прихильники течії трансформізму які, у свою чергу, переконані, що на межі нового тисячоліття глобалізація є основною рушійною силою, яка стоїть за швидкими соціальними, політичними та економічними змінами, що надають нових форм сучасним суспільствам і всьому світовому порядку. Ситуацію, що нині склалася, вони вважають такою, до якої уряди та спільноти на всій планеті мають пристосуватися, адже у сучасному світі вже немає чіткої відмінності між національним і міжнародним, внутрішнім і зовнішнім [10, 205]. Для Дж. Розенау зростання кількості та інтенсивності міжнаціональних контактів визначає новий рубіж розширення політичного, економічного й соціального простору, де формується подальша доля суспільств [9, 4–5]. У такому розумінні глобалізація являє собою потужну трансформаційну силу, відповідальну за масове перетворення суспільств, господарств, інституцій урядування і світового порядку [8, 48]. Основою трансформістської теорії є віра в те, що сучасна глобалізація перевстановлює владу, функції та повноваження національних урядів. Не сумніваючись, що держави ще не позбавились вищих правових претензій на ефективне верховенство над тим, що відбувається в межах їхніх власних територій, вони визнають, що на поле діяльності держави-нації впливає низка обмежень та зобов'язань, визначених

міжнародним правом. Отож, навіть якщо суверенітет національних держав залишиться недоторканим, держави більше не мають монопольної влади над тим, що проникає крізь їх власні територіальні кордони. Така ситуація пов'язана з появою потужних, нових позатериторіальних форм організації планетарного масштабу: багатонаціональних корпорацій, транснаціональних громадянських рухів, міжнародних регулюючих органів тощо. Трансформісти погоджуються з тим, що національна держава більше не є єдиним центром та головною формою врядування або влади [2, 58]. Але разом з тим наголошують, що глобалізація не призведе до краху національних урядів, а радше посприє виробленню цілого спектру стратегій пристосування, а в певному розумінні — і більш активної держави. Відповідно глобалізація переформовує та реструктурує державу у відповідь на зростання складності процесів управління у більш залежному світі [3, 164].

Прихильники скептицизму, у свою чергу, вважають, що сучасні масштаби глобалізації значно перебільшено [2, 406]. Вони стверджують, що насправді уряди виступають не пасивними учасниками глобальних подій, а їх головними архітекторами і що порівняно з добою світових імперій світова економіка стала менш глобальною за своїми географічними обсягами [2, 335]. У соціальному плані скептики вважають, що сучасний стан подій маргіналізує країни «третього світу». Така нерівність, на їхню думку, сприяє посиленню як фундаменталізму, так і агресивного націоналізму. Отже, замість появи глобальної цивілізації світ розколюється на цивілізаційні групи, культурні та етнічні анклавні [2, 436].

Залишається відкритим питання про те, до якого саме типу світового порядку приведуть глобалізаційні процеси. Не дивлячись на захист чи опозицію держави-нації, ми можемо сміливо стверджувати, що всеосяжний масштаб сучасних економічних та соціальних змін перевищує можливості національних урядів контролювати або чинити їм опір [2, 23]. Те, що авторитет національних урядів поставлений під сумнів, змушує замислитися над пошуком альтернативних акторів гармонізації глобальних відносин. Саме таким актором може виступати громадянське суспільство, яке володіє більшою мобільністю, ніж ієрархічна та бюрократична система державного управління [1, 32]. Його роль всередині держави неодноразово доведена багатьма дослідниками, зокрема Р. Патнемом, Ф. Фукуямою.

Функції громадянського суспільства можуть бути екстрапольовані на глобальний рівень. Однак це громадянське суспільство теж зазнає модифікації і постає в зовсім іншому якісному вигляді, адже воно будується вже на крос-культурному соціальному капіталі. Формування такого актора є питанням часу і якісного планування. Немає сумніву в тому, що для появи громадянського суспільства має бути забезпечено відповідні сприятливі умови. Так само необхідно свідомо вживати необхідні заходи для створення крос-культурного капіталу, який може сформувавши громадянську альтернативу в процесі гармонізації міжкультурних і міждержавних відносин на глобальному рівні [1, 44].

Отже, ситуація на світовій арені дійсно потребує нагального пошуку шляхів примирення та нових форм взаємовідносин. Національні уряди часто не можуть повноцінно контролювати ситуацію та оперативно реагувати на потреби суспільства. Тому розвиток конструктивного крос-культурного громадянського суспільства може певною мірою компенсувати недоліки національних урядів. Його формування, у свою чергу, залежить від низки заходів та факторів. Однак цьому питанню має бути присвячене окреме дослідження, що і визначає завдання для подальшого розвитку цієї теми.

ДЖЕРЕЛА

1. Бурак О. Роль соціального руху Гюлена у формуванні крос-культурного капіталу / О. Бурак // Український письменник. — 2014. — С. 232.
2. Гельд Д. Глобальні трансформації: політика, економіка і культура / Гельд Д., МакГрю Е., Голдблатт Д., Перратон Дж. — К. : Фенікс, 2003. — С. 584.
3. Патнэм Р. Чтобы демократия сработала / Р. Патнэм. — М., 1996.
4. Fukuyama F. Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity // The Free Press. — New York, 1995.
5. Meyer J.W. The World Polity and the Authority of the Nation State // Institutional Structure, Constituting State, Society and the Individual. New Park, C.A.: Sage, 1987.
6. Mittelman J.H. The Dynamics of Globalization // Globalization: Critical Reflections, 1996, p.19.
7. Mosterín Jesús. A World without Nation States. Acta Institutionis Philosophiae et Aestheticae (Tokyo), vol. 23 (2005), p. 55–77.

8. Polanyi K. The Great Transformation. Frankfurt. — M. : Suhrkamp, 1978.
9. Rosenthau J.N. The Study of Global Interdependence. — London : Printer, 1980.
10. Sanderson Stephen K. Social Transformations: A General Theory of Historical Development. — Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 1999.

The article examines some transformations in the field of international relations on the global scale. It describes transformation processes related to the modern stage of globalization and the role and place of the nation of the nation state as a part of these processes. Cross-cultural civil society is seen here as an alternative on the way to harmonizing relations on the global arena and to the compensation of some nation state's dysfunctions and drawbacks.

Key words: *globalization, nation state, cross-cultural capital, cross-cultural civil society.*